

Med lapp kring halsen till en bondgård i Vesene

Text: Agneta Tjäder

Foto: Glenn Murberg och privata bilder.

Hilja Nordner var ett av 760 000 finska krigsbarn som fick en fristad i Sverige under andra världskriget. Hon var 12 år och vägde bara 25 kilo när hon kom till det medelålders paret Maria och Artur Andersson i Vesene, och i Hilja fick Artur en fosterdotter som han kom att älska – han som tidigare förlorat tre små barn i ett tragiskt mord.

Tre dagar hade Hilja rest med tåg genom Finland och Sverige tillsammans med hundratals andra krigsbarn. En rädd och orolig tös, som längtade efter sina föräldrar och syskon, som inte visste något om vad som väntade henne. Men hon hade tur. Hon hamnade i ett kärleksfullt hem där hon fick äta sig mätt, fick eget rum med en skön säng, leksaker och trygghet. När hon efter tre år skulle åka tillbaka till Finland kände hon sig mer svensk än finsk.

Hiljas tidiga barndomsminnen handlade om krig, fattigdom och skräck. Medan fadern stred vid fronten i finska vinterkriget sprang hon med sin mamma och tre syskon ut i skogen med lakan över sig och gömde sig i snön varje gång de hörde ett bombplan. Vid vinterkrigets slut våren 1940 evakuerades hon tillsammans med en halv miljon andra människor från Karelen sedan Sovjet erövrat landsdelen. Två år senare återtog området av Finland, och Hiljas familj återvände dit. Deras hus var nerbränt, men fadern började bygga ett nytt hem för sin familj på den svartbrända grunden. De hann dock inte ens flytta in förrän Röda armén åter marscherade in, och de tvingades på flykt igen.

Den tolvåriga Hilja blev den dotter Artur och Maria längtat efter.

Den nyutgivna boken om krigsbarnet Hiljas liv på Västgötsläätten.

Vid den tiden började Finland skicka barn mellan fyra och tolv år till Sverige, där de enligt avtal skulle få stanna i två år. Hiljas mor förstod att dottern skulle få det bättre i ett land där det fortfarande var fred medan fadern, som återvänt till fronten, var tveksam till att skicka iväg henne. Men det blev som modern ville.

Dödades av sin mor

Maria och Artur Andersson på Haggården i Vesene hade sett ett upprop i lokaltidningen där man vädjade om tillfälliga hem för finska krigsbarn. De var först lite tveksamma – hur skulle de klara av att ta hand om ett barn, som slitits upp från sitt hem? De var ju inga ungdomar, båda var femtio år fyllda. Och några gemensamma barn hade de inte fått. Artur hade bakom sig en svår sorg, som han ogärna talade om. Tolv år tidigare hade han haft tre små barn, Tor, Efraim och Lucia, men i sinnesförvirring hade deras mor Ingeborg dränkt dem i ett tvättkar. Artur tog ut skilsmässa 1933 och gifte sig två år senare med sin hushållerska Maria. Gravstenen över hans tre barn hade han låtit täcka över med jord. Han orkade inte se den. Men nu skulle det bli liv och rörelse på gården, där Artur var född och där även hans ogifte bror Holger bodde. Det medelålders paret såg fram mot Hiljas ankomst med glädje och spänning.

Hilja är i dag 90 år och bor i Alingsås.

Torpåkra station, dit Hilja och Antti anlände, finns fortfarande kvar, och en renovering av det faluröda huset har påbörjats.

Två snälla tanter

Efter tre dagars tågresa gjorde tåget ett uppehåll i Stockholm för att de många barnen skulle få bada bastu och avlusas innan de fortsatte med tåget söderut. I Herrljungastannade de i två veckor för att vistas i karantän i en idrottshall, ett större hus än Hilja någonsin sett, och fick äta sig mätta. Och en vacker sommardag kom Hilja till sin slutstation Torpåkra, där hon skulle bli hämtad av sina fosterföräldrar.

Det röda stationshuset i trä såg ut som ett litet torp med vita knutar och fönsterfoder. Framför en skylt med ett långt oläsligt namn stod en tant lutad mot en cykel. Lottan, som följde med barnen på tåget, gick fram till kvinnorna och växlade några ord. Hilja följde sakta efter.

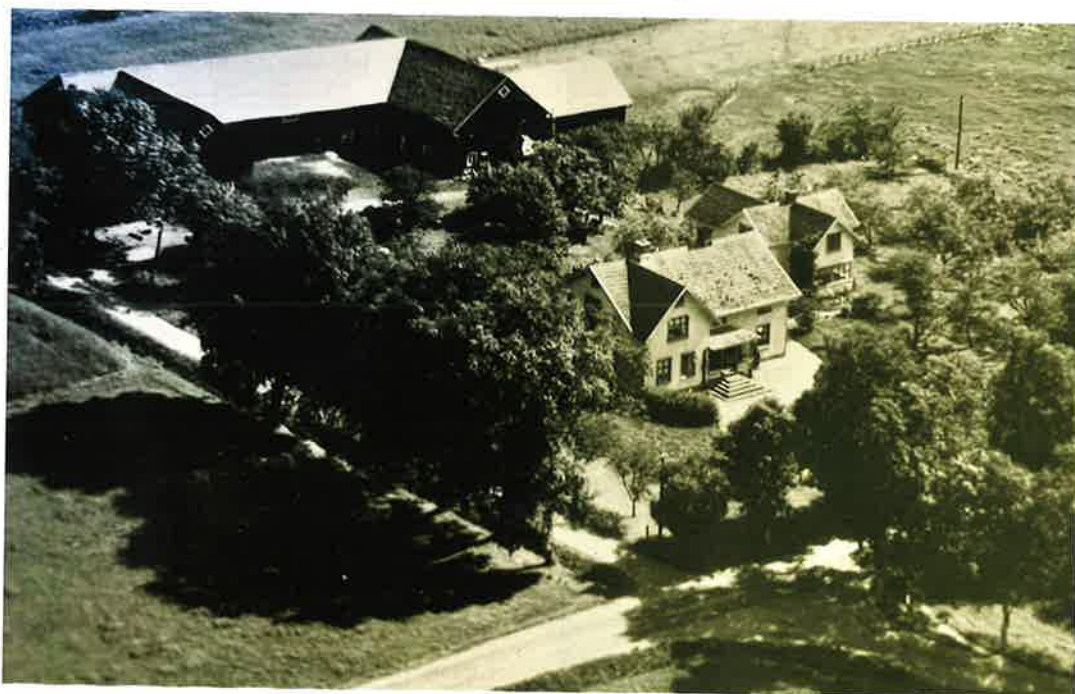
"Maria", sa tanten, som hade blåblommig klänning och håret uppsatt i en stor knut, och sträckte fram handen. "Hyväpä-ivää", sa Hilja och neg och tog tanten i handen. Den kändes varm och sträv, och tanten luktade såpa.

Tant Maria spände fast resväskan på pakethållaren, och de vandrade mot Vesene, som skulle bli Hiljas svenska hemby.

Byn bredde ut sig på slätten, och Hilja noterade att inga av husen var skadade. De var målade i rött, gult och vitt till skillnad mot hemma i Finland, där de enkla husen var brungrå och slitna.

Haggården, som skulle bli Hiljas hem under flera år, var stort och vitmålat, och golvet i farstun var täckt med en färgglad trasmatte. Hilja trodde knappt sina ögon när hon kom in i det ombonade köket. Det luktade nybakt bröd, och på bordet stod kaffekoppar framdukade. Snart kom två farbröder in och hälsade vänligt på Hilja och slog sig ner vid bordet, och Maria serverade riktigt kaffe i de fina kopparna inte surrogat.

I det största huset på gården bodde Maria och Artur Andersson och Arturs bror Holger. I ett mindre hus alldeles intill hade Arturs mor, som var änka, sin bostad. På andra våningen låg Hiljas rum med en mjuk säng och vita möbler. Hon hade aldrig tidigare sovit ensam, hade alltid delat rum med sina föräldrar och syskon.

Haggården, där Hilja fick ett hem. I huset till höger bodde Arturs mamma, och det är numera rivet.

Maria och Artur ungefär vid tiden då Hilja dök upp i deras liv.

Brevväxling

Hilja kom att älska sina fosterföräldrar, även om hon längtade efter sina föräldrar och syskon. Breven från modern betydde oerhört mycket för henne, även om hon förstod att de hade det svårt, och i sina brev till Finland berättade hon om livet på den präktiga gården på Västgötaslätten, om arbetet på gården, om fosterföräldrarna, skolan och de nya kamraterna.

Hon var van att arbeta och glad över att kunna göra nytta. Sysslorna på gården var ungefär desamma som hemma i Finland. Hilja var med och hässjade hö, satte potatis, plockade svamp och bär, hjälpte Maria att göra äppelmos och baka och åkte hästskjuts med Artur.

För Maria och Artur blev Hilja en älskad dotter, och särskilt mycket kom hon att betyda för Artur, som i henne fick en ny dotter.

När vinterkriget bröt ut hade Hilja bara gått i skola i två veckor. Egentligen skulle hon ha börjat i sjätte klass i byskolan, men eftersom hon inte kunde någon svenska ännu placerades

42 Artur på sin första bröllopsdag 1923.

hon i småskolan med barnen i första, andra och tredje klass. Hon var lite missbelåten med att gå bland småbarnen, men i de högre klasserna fanns flera grannflickor som hon redan lärt känna.

I både skolan och hemmet talade man enbart svenska med Hilja, och hon plockade upp ord efter ord och lärde sig så småningom språket riktigt bra.

1946 var det dags för Hilja att åka tillbaka till Finland, och med sorg tog hon farväl av Maria och Artur. De ville gärna adoptera henne, men föräldrarna sa nej. Maria följde Hilja till Herrljunga, och på perrongen, i väntan på barntransporttåget mot Stockholm, knöt hon papperslappen med nummer V-M 223 runt Hiljas hals.

Det var med blandade känslor Hilja reste tillbaka. Hon saknade redan fosterföräldrarna och sitt liv i Vesene, men samtidigt var hon förstås lycklig och förväntansfull över att åter få träffa sina föräldrar och syskon.

Tillbaka till Sverige

Precis som Hilja under vistelsen i Sverige hade brevväxlat med sin mamma i Finland skrev hon nu flitigt till Maria och Artur, som saknade henne mycket. De försökte underlätta livet för Hilja och hennes familj i Finland. När Hilja skrev att hon längtade efter äpplen skickade de en låda med 10 kg röda granna höstäpplen och annat gott att äta. Och när Hilja skulle konfirmeras fick hon tyg från Sverige till en konfirmationsklänning.

Här Hilja var 17 år ville hon återvända till Sverige. Hon fick pengar till biljetten av Maria och Artur, som tog emot henne med öppna armar. Hon bodde kvar hos dem i nio år tills hon gifte sig med lantbrukaren Åke Nordner i grannsocknen Jällby. Bröllopfesten hölls förstås på Haggården i Vesene, som blivit hennes hem.

Hilja, som nu är 90 år och bosatt på ett äldreboende i Alingsås, fick ett liv hon knappt kunnat drömma om som barn i det krigsdrabbade Finland – kärleksfulla fosterföräldrar, en snäll make, en gård med 50 nötkreatur och två döttrar. Hennes fosterföräldrar fick ett långt liv tillsammans. Maria gick bort 1977, åttiotre år gammal, och Artur avled sex år senare vid åttionio års ålder.

Båda ligger begravda tillsammans på Vesene kyrkogård, ett stenkast från Arturs barn Tor, Efraim och Lucia, som vilar i sina farföräldrars familjegrav. Barnens mor Ingeborg fann slutligen ro hos sina föräldrar i en grav alldeles intill.

Ett viktigt möte

2018 gav författaren Maria Bouroncle ut en bok om barnamordet i Vesene och bokutsläppet ägde rum i Gäsene tingshus i Ljung. Många människor samlades där – familj, släktingar, vänner och grannar. Efter 90 års tystnad talade man åter om den fasansfulla händelsen. En av gästerna var Hilja Nordner, det finska krigsbarnet, som berättade för Maria att hon av en skolkamrat fått höra om de tre mördade barnen. Det hade varit svårt för henne att ta till sig historien, och precis som alla andra i släkten och byn talade hon inte med någon om den tragiska händelsen. Inte förrän hon träffade författaren till boken om händelsen som präglade en hel bygd under flera generationer.

Efteråt träffades Hilja och Maria många gånger, och deras möten resulterade så småningom i "Flickan med en lapp om halsen" – en finstämd bok som berättar om krigsbarnets liv i ett kärleksfullt hem på Västgötaslätten.